

քի վրայ ըստ իր, ըստ իր էր ասում, ամենից առաջ սկսեց անհանգստութիւն զգալ, որովհետեւ դեղհատը զարթեցրել էր նրա մարմնի մէջ մի քանի հիւանդութիւններ, որոնք երկար ժամանակից ի վեր կարծես թէ քնած էին մնացել, Յետոյ Շահի աւագ սեկրետերը, որ մի բարձրահասակ, նիհար մարդ էր, սկսեց անհանգստանալ։ Նրա դէմքը մեռելային դարձաւ, և քրտինք սկսեց հոսել նրա մարմնի բոլոր ծակոտիքներէրից։ Նրան հետեց ներքին գործերի նախարարը, որի թշուառացած դէմքից պարզ երևում էր, որ նա ուզում էր թոյլտուութիւն խնդրել Շահից հեռանալ նրա ներկայութիւնից։...

Վերջապէս միւսներն էլ համարեա նոյն վիճակին ենթարկուեցին, բացի վէպիրից, որ գաղտնի կերպով ծիծաղում էր բոլորի վրայ։

Շահը տեսնելով թէ դեղհատներն ինչ ներգործութիւն ունեցան պալատականների վրայ, արձակեց նրանց, հրամայելով հաքիմ բաշուն իւրաքանչիւրից տեղեկութիւն հաւաքել և մի տեղեկագիր պատրաստել ու յանձնել իրան։ Խորամանկ ծեր հաքիմ բաշին լաւ առիթ ունեցաւ իր նպատակին հասնելու։

Երբ Միրզա Ահմադը ժողովից վերադարձաւ, ինձ ասաց.

— Հնչի, այդ անօրէնը կարծում էր որ մենք յիմարներ ենք, բայց մենք ցոյց կը տանք նրան թէ պարսիկներս ինչեք և ովքեր ենք։ Ո՞ւմ շունն է նա, որ համարձակուի խլել ինձանից իմ պաշտօնը և զրկել ինձ թագաւորաց թագաւորի հաքիմ՝ բաշուն մեծ պատւանդներից։ Ո՛չ, նա միայն երազում կը տեսնէ այդպիսի բան։ Մեզ թէ՛նք փոյթ թէ նա ինչ նոր գիւտեր է անում։ Մենք կը շարունակենք անել այն, ինչ որ մեր նախնիներն անում էին։ Այն գեղերը որ կարողացել են առողջացնել նրանց, կարող են առողջացնել և՛ մեզ, և թէ՛նք գիտութիւն որ հաքիմ Լոդմանը և Աբու Ալիսէննան աւանդել են մեզ, մենք էլ նոյնը կ'աւանդենք մեր սերունդներին։

Յետոյ, դարձեալ փոխադարձ խոստումներով վճռեցինք շարունակել մեր դաւադրութիւններն անհաւատ ֆուսնդ հաքիմին գլորելու համար, և ես հեռացայ նրա մօտից։

ԳԼ. ԻԲ.

Հացի Բաբան խնդրում է Միրզա Ահմադից ոռճիկ նշանակել իր համար։

Մինչև հիմա ես ապրել էի հաքիմ բաշուն մօտ, աւելի որպէս մի բարեկամ՝ քան որպէս մի ծառայ, որովհետեւ նա

ինձ թոյլ էր տալիս նստել իր մօտ, ուտել իր հետ, ծխել իր ղալլանը, թէև միւլենոյն ժամանակ ես ուտում, խմում ու ծխում էի իր ծառաների հետ եւ։ Սակայն շուտով ձանձրացայ այդպիսի կեանքից, որովհետեւ նրանով իմ նպատակն ու ակնկալութիւնները շատ հեռու էին մնում իրագործուելուց։ Բացի մի ոսկուց ուրիշ ոչինչ չէր տուել ինձ հաքիմ բաշին, ուստի ես վճռեցի մի որոշ հասկացողութեան գալ նրա հետ իմ դրութեան վերաբերմամբ։

Մի անգամ, երբ նա Շահի մօտից տուն դարձաւ, շատ ուրախ տրամադրութեան մէջ էր։ Նա յայտնեց ինձ որ այդ օրը Շահը մեծ շնորհ էր արել իրան՝ թոյլ տալով միայն երկու ժամ նրա առջև ոտի վրայ կանգնած մնալ, և այն էլ միայն մի քանի քայլ հեռու։

— Ի՞նչ բարի մարդ է մեր Շահը, ինչքան սիրելի, ինչքան ողջամիտ։ Դու չես կարող հրեակայել թէ նա որքան բարի է դէպի ինձ։ Գիտեմ ինչ եղաւ այսօր. այ, ասեմ։ Շահը շատ բարկացաւ ֆուսնդ հաքիմի վրայ, հայհոյեց նրան և իմ սիրտը շահելու համար՝ նրան ասաց, «դու արժանի չես մինչև անգամ իմ հաքիմ բաշու կօշիկներին դիպչելու»։ Յետոյ նա հրամայեց իր շաթիրներից մէկին երկու կաքաւ բերել ինձ համար իբրեւ նուէր։ Գիտեմ, այդ կաքաւները նրա բազէներն են որսացել։ Բայց, ուխտայ, ի՞նչ լաւ արեց շահը որ խայտառակեց հաքիմ սահիբին։

— Այո, շատ լաւ է արել, ասացի ես։ Ո՞վ է կարող այսօր հաւասարուել ձեզ։ Բարեբախտ և երջանիկ է շահը որ ձեզ պէս մի անգին գոհար ունի։ Ո՞վքեր են ֆուսնդները, որ համարձակուեն բժշկութեան մասին խօսել։ Եթէ նրանք ուզում են գիտութիւն և և հանճար ունենալ, թող գնան Միրզա Ահմադ հաքիմ բաշու մօտ։

Այս խօսքերիս վրայ նա ինքնաբաւականութիւն արտայայտող մի ժպտով հրաւիրեց ինձ իր ղալլանը, ուրրեց բխեւրը և շոյեց մօրուքը։

— Ինչալլա՞հ, ինչալլա՞հ, շարունակեցի ես, յոյս ունիմ, որ ձեր պանծալի անունը, փառքը ու պատիւը ինձ մխիթարութիւն և երջանկութիւն կը պատճառեն։ ասել եմ ուզում, որ իմ դրութիւնն էլ ձեր շնորհիւ կը բարուքուի։ Բայց ի՞նչ եմ ասում, ի՞նչ եմ ակնկալում, միթէ շունն ու ես մի տարբերութիւն ունենք։

— Ինչպէս, հարցրեց հաքիմ բաշին. ինչո՞ւ ես այդպէս յուսահատուած։

— Է՛հ, ի՞նչ ասեմ. բայց ո՞չ, ես մի պատմութիւն կ'անեմ և

Նրանով դուք կը հասկանանք թէ ես ինչո՞ւ իմ յուսահատուած ժամանակով մի շուն կար որ իր արտաքինով և իր բոլոր յատկութիւններով այնքան նման էր գայլին, որ գայլերը նրան թոյլ էին տալիս ազատ, համարձակ ման գալ իրանց մէջ։ Նա ուտում, խմում և ոչխար էր սպանում նրանց հետ. մի խօսքով անում էր այն ամենը, ինչ որ անում է գայլը, թէև միևնոյն ժամանակ նա ապրում էր և՛ իր ընկեր շների հետ՝ որպէս շուն, և միշտ էլ մասնակից էր նրանց խնջոյքներին։ Սակայն շները կամաց-կամաց իմացան որ նա բարեկամութիւն էր անում գայլերի հետ, և սկսեցին խոյս տալ նրա ընկերակցութիւնից։ Գայլերն էլ միւս կողմից իմացան որ նա շուն էր, և էլ թոյլ չտուին նրան մտնել իրանց շրջանի մէջ։ Այսպէս հրկու կողմից էլ խեղճ շունը մերժուեց, արհամարհուեց և հետեւապէս թշուառացաւ։ Տարաբախտ շունը տեսնելով որ իր դժբութիւնն անտանելի է դարձել, վճռեց կամ շուն դառնալ՝ կամ գայլ։

«Հիմա, ադս հաքիմ բաշի, շարունակեցի ես, դուք թոյլ էք տալիս ինձ նստել, խմել ու ծխել ձեզ մօտ, ու իմ իշխանաւորն էք։ Դուք ինձ հետ զրոյց էք տալիս, խորհրդակցութիւններ էք անում և վերջապէս վարւում էք ինձ հետ իբրև մի բարեկամի։ Միևնոյն ժամանակ, ես ձեր տան մէջ ապրում եմ և՛ ձեր ծառաների հետ, ուտում ու խմում եմ որպէս ծառայ, մի խօսքով՝ ապրում եմ. բայց ախր այդ տեսակ ապրուստն ի՞նչ օգուտ ունի ինձ համար։ Ինչ աչքով էլ որ դուք նայում էք ինձ վրայ, այնուամենայնիւ ես էլի մի ծառայ եմ համարւում, այն էլ առանց ունենալու մի ծառայի յարմարութիւններ։ Ոչինչ բան իմ ձեռքը չէ ընկնում. ուստի ես ազաչում եմ որ դուք մի օրոշ պաշտօն յանձնէք ինձ և մի օրոշ էլ ոռճիկ նշանակէք ինձ համար։

— Ռոճիկ, զարմացմամբ հարցրեց Միրզա Ահմադը. — Իսկ իմ ծառաներին երբէք ոռճիկ չեմ տալիս։ Նրանք իրանց ոռճիկը հանում են իմ հիւանդների գրպաններից, դու էլ կարող ես նոյնն անել։ Նրանք ուտում են ինձ համար պատրաստուած կերակուրների մնացորդը։ Տարին մէկ անգամ էլ, նոր-տարի օրը, նրանց իւրաքանչիւրին մի-մի վերաբրիւ եմ պարգևում. դժբանից աւելին էլ ի՞նչ եմ ուզում նրանք։

Այդ բոպէին ներս մտաւ շահի շաթիրներից մէկը, որ մի մատուցարանի վրայ դրուած արքայից արքայի նուիրած երկու կաքաւները ներկայացրեց հաքիմ բաշուն, որը կանգնելով՝ օտացաւ մատուցարանը և ի պատիւ նուիրողին՝ մօտեցրեց ճակատին և ասաց.

— Նորին վեհափառութեան՝ Շահնշահի շնորհը երբէք չը-

պակսի ինձանից: Ալլահը շատացնէ նրա հարստութիւնը, և ասորի նա յաւիտեանս յաւիտենից:

Շաթիրը դուրս գնաց և հաքիմ բաշին հինգ զուան փող իսկոյն նրա ետեից դուրս ուղարկեց որպէս նուէր: Բայց ընծայաբերը մեծ բարկութեամբ ետ տուեց հինգ զուանը. ըստիպուած նա տասը զուան ուղարկեց. այդ էլի մերժուեց: Ի վերջոյ յիսուսն զուան ուղարկեց, և նա ընդունեց:

Այս անհաճոյ հանգամանքն այնքան զայրացրեց հաքիմ բաշուն, որ նա թոյլ տուեց իրան այնպիսի խօսքեր ուղղել շահի հասցէին, որ եթէ վերջինիս ականջին հասնէր, վայր կը գար ու կը տանէր իրան:

— Շահը փէշքէշ է ուղարկել ինձ համար, ասաց նա. բայց ես երբէք էլ չէի ուզում այդպիսի փէշքէշ: Տես, հա՛ջի, շահի ծառաներն էլ այդ ձևով են հանում իրանց ռոճիկները: Այդ անամօթ ու ազահ սրիկաները ձեռք չեն քաշում մէկից, մինչև որ մի բան չպոկեն նրանից. բայց միթէ քչով գոհ են լինում նրանք. ո՛չ: Մենք միշտ 50 զուանով փող պիտի տանք նրանց: Այդ անիրաւները, երբ շահի հրամանով ոտներս ֆալախկայի մէջ են դնում—մի գէպը որ յաճախ պատահում է—նրանք հոգիս հանձնում են: Դու չգիտես՝ ինչքան անխղճօրէն են հարուածում ինձ: Սաադին ասում է. «Մի թագաւորի կարելի է վստահել այնքան, ինչքան վստահում են մի երեխայի, որովհետև ամենափոքրիկ կասկածը փոխում է առաջնի տրամադրութիւնը, և գիշերն էլ փոխում է երեխայինը:

Ֆալախկայի յիշողութիւնը իսկոյն վերջ տուեց նրա տըրտունջին, և նա այլևս չխօսեց իր տուած 50 զուանի մասին, թէև խիստ տխրեց:

Նա տեսայ, որ նրա վատ տրամադրութեան ժամանակ չարժէր իմ մասին երկար խօսել նրա հետ. ուստի մտածեցի թողնել այդ խնդիրը մի ուրիշ պատահութեան:

ԳԼ. ԻԳ.

Հաջի-Բաբան ղժգոհ է իր վիճակից:—Նա ծուլանում է:—Նա սիրահարւում է:

Իմ վիճակից դժգոհ և ապագայիս մասին էլ միանգամայն շուռարած՝ ես սկսեցի անցկացնել իմ օրերը կատարեալ ծուլութեան մէջ: Նա ամենեւին տրամադրութիւն չունէի բժշկութիւն սովորելու, և մտածում էի թողնել հեռանալ Միրզա Ահմադի տնից. բայց մի հանգամանք որ յառաջացաւ իմ անդործութիւն-

նից, արդեք դարձաւ։ Այդ հանգամանքը այնպիսի զգացումներ զարթեցրեց իմ սրտում, որ ես սկսեցի կարծել թէ Մաշնունն ինքն եմ։ Աւելորդ է ասել, որ ես սաստիկ սիրահարութեան մէջ էի։

Գարունն անցել էր և ամառուայ տաքն սկսուել։ Մարդիկ իրանց անկողինները փոխադրել էին կտուրները գիշերներն այնտեղ քնելու համար։ Որովհետեւ ես չէի ցանկանում գիշերներն անցկացնել ծառաների հետ, որոնք ընդհանրապէս բոլորն էլ միասին էին քնում միևնոյն սենեակում, ուստի ես էլ իմ անկողինը տարայ կտրի մի անկիւնը, որտեղից կարելի էր նայել հաքիմ բաշու կանանցի մէջը։ Կանանցը չորս կողմից շրջապատուած էր սենեակներով, որոնց պատուհանները նայում էին դէպի բակի կենտրոնը, որտեղ շրջանաձև բաձրանում էին յասմիկի և սօսի ծառեր։ Այս ծառերի կենտրոնում շինուած էր մի բեմ, որի վրայ փռուած էին ազնիւ գորգեր և փափուկ անկողիններ, որոնց վրայ կանայքն անց էին կացնում իրանց ժամանակը տաք օրերում։

Ես շատ անգամ տեսել էի կանանցից շատերին այդ բակի այս ու այն կողմում, բայց ոչ մէկը չէր գրաւել եմ ուշադրութիւնը։ Մի գիշեր, արեւը մտնելուց քիչ յետոյ, երբ ես պատրաստում էի անկողինս, դիպուածով նայեցի իմ անկողնու մօտ բարձրացած մի կարճ, բայց քիչ քանդուած պատի վրայով դէպի միւս կտուրը, և ի՞նչ եմ տեսնում—մի կին, որ ասածս պատի ետեւում նստած՝ զբաղւում էր ծխախոտի տերեւներ ընտրելով։ Նրա կապոյտ չարսաւը անհող կերպով ծածկում էր նրա գլուխը։ Նրա մազերի երկու երկար ծամերը, որ նրա կուցած ժամանակ կախուել էին նրա երեսի վրայ և ծածկում էին նրա երեսի մի մասը, այնքան հետաքրքրութիւն զարթեցրին ինձ մէջ, որ ես բռնն ցանկութիւն զգացի տեսնել նրա ամբողջ դէմքը։ Նրա ձեռները փոքրիկ էին և ներկուած էին յինայով*)։ Նրա ոտներն էլ փոքրիկ էին. մի խօսքով՝ նրա կազմուածքը, շարժումները ևայլն, քնքշութիւն, շնորք և գեղեկութիւն էին ցոյց տալիս։

Ես այնքան նայեցի նրան, մինչև որ այլևս չկարողացայ զսպել ինձ։ Մի թեթեւ ձայն հանեցի, և նա իսկոյն վեր նայեց դէպի ինձ։ Մինչև նա ժամանակ գտաւ ծածկելու իր երեսը, ես արդէն կարողացայ տեսնել այնպիսի մի դիւթիչ դէմք և միևնոյն ժամանակ այնպիսի մի կախարդիչ նայուածք, որ հէնց

*) Հինան մի տեսակ գոյն է որ զօրծ է ամուսն ամբողջ Ասիայում։ Դրա զոյնը նարնջի է։ Պարսիկները նրանով ներկում են իրանց ձեռներն ու ոտները։

այն ընդէին ես սիրահարուեցի: Թէն նա ծածկեց իր դէմքը, այնուամենայնիւ ես նկատեցի որ նա աչնալիս խորամանկութեամբ էր ծածկել, որ կարողանար իր սև և փայլուն աչքով նայել ինձ: Ես շարունակեցի այնքան նայել նրան, մինչև որ նա ստիպուեց բարկանալ (թէն կեղծ բարկութիւն) և ասել.

— Ինչո՞ւ ես նայում ինձ, չգիտեմ որ մեղք է:

— Ի սէր իմամ Հոսէյնի, բացազանչեցի ես, այդպէս մի խօսիր ինձ հետ: Սիրելը մեղք չէ. քո աչքերը մի ընդունում խորովեցին սիրտս: Ի սէր քո մօրը, թոյլ տուր որ մի անգամ ես նայեմ երեսիդ:

Մեղմ ձայնով նա պատասխանեց.

— Ինչո՞ւ ես այդ բանը խնդրում ինձանից: Դու գիտես որ մեղք է, յանցանք է որ մի կին թոյլ տայ ուրիշին տեսնել իր երեսը: Դու ոչ հայրս ես, ոչ եղբայրս և ոչ ամուսինս: Ես մինչև անգամ չեմ ճանաչում քեզ, չգիտեմ ով ես, և դու առանց ամսաչելու՝ խօսում ես ինձ պէս մի աղջկայ հետ:

Այս ասելով, նա վայր ձգեց իր սաւանը (չարսաւը) իբր թէ պատահմամբ կամ անզգուշութիւնից, և ես դարձեալ ժամանակ գտայ տեսնելու նրա երեսը որ այս անգամ աւելի գեղեցիկ, աւելի դիւթիչ երևաց ինձ. սև-սև ու մեծ-մեծ աչքերը եզերուած էին սնգոյրով ներկուած երկար արտեանունքներով, որոնք նմանում էին մի դարանի, որի միջից նա արձակում էր իր նետերը: Նրա կամարածե, գեղեցիկ յօնքերը հրաշալի կերպով հանդիպում էին միմիանց: Նրա քիթն արծուունգն էր, բերանը փոքրիկ և գեղեցկաձև, և նրա կզակի մէջ տեղում կար մի փոսիկ, որ ներկուած էր մուգ-կապոյտ գոյնով: Մըսնչելի էին նրա սև սաթանման մազերը, որ երկար ծամերով իջնում էին նրա ուսերից ցած մինչև ոտները: Օ՛, նրա նրա գեղեցկութիւնը ինձ յիշեցրեց մեր բանաստեղծների չիլնարի բոյ, շաքարակեր թուլթակ, սիրուն մարալ խօսքերը: Ինձ թուում էր որ ես մինչ յաւիտեան կարող էի անթարթ աչքով նայել նրան, առանց ամենևին յազնելու, թէպէտ ես բուռն ցանկութիւն էի զգում անմիջապէս ցատկելու պատի վրայից և գրկելու նրան:

Կիրքս այնպէս բոցավառուեց որ ես պատրաստուեցի ցատկել պատի վրայից և մօտենալ նրան. բայց յանկարծ մի սուր ձայն կանանոցի բակից մի քանի անգամ կրկնեց՝ «Զինար, Զինար», և նա իսկոյն շտապեց դէպի վար՝ թողնելով ինձ քարացած իմ տեղում: Երկար ժամանակ ես այդպէս մնացի, յուսալով որ նա կը վերադառնար, սակայն իզո՛ւր: Ես ուշադրութեամբ ականջ դրի ամեն-մի թեթև ձայնի: Ես լսում էի

մի սուր, բարկացկոտ ձայն, որ կամաց-կամաց այնքան սաստկացաւ որ կարծես թէ մէկը կատաղած՝ կուռւմ էր ամենքի հետ: Այդ ձայնը ոչ ոքինը չէր կարող լինել, բացի հաքիմ բաշու կնոջը, որ արդէն վատահամբաւ էր իբրեւ մի կին՝ որ իշխում էր իր ամուսնու վրայ, և որ չափազանց կատաղի բընաւորութիւն ունէր:

Գիշերուանից բաւական ժամանակ էր անցել, և ես պատրաստուում էի քնելու: Յանկարծ լսեցի նոյն ձայնը որ կանչում էր. «Զինաբ, Զինաբ», որտեղ ես գնում. ինչո՞ւ չես գնում քընելու: Անորոշ կերպով լսեցի իմ սիրունու պատասխանի բառերը, և մի բոպէից յետ ահա նա կանգնած էր կտրի վրայ:

Սիրտս սկսեց այնպէս բարախել, և կիրքս այնպէս սաստկացաւ, որ ես պատրաստուեցի ցատկել պատի վրայից և գըրկել նրան, բայց այդ չյաջողուեց ինձ, որովհետեւ նա մի-երկու բոպէում ժողովելով ծխախոտի տերեւները՝ դրեց մի զամբիւղի մէջ, մի-երկու քայլ մօտեցաւ և Վաղը գիշեր այստեղ եկ», ասելով ինձ՝ իջաւ ցած:

Այս բառերը կարծես թէ ցնցեցին ինձ ամբողջ մարմնով և այնքան քացր հնչեցին ականջներիս, որ ես սկսեցի կրկնել և մտածել նրանց վրայ այնքան, մինչև յոգնեցի, և մի տենդային թուլութիւն գալով վրաս՝ պառկեցի քնելու:

ԳԼ Իդ.

Հաջի Բարան առանձին տեսակցութիւն է ունենում գեղանի Զինարի հետ, որ պատմում է նրան թէ ինքը ինչ կեանք է վարում Միրզա Ամմադի կանանոցում:

Երբ ես զարթնեցի, արեգակը փայլում էր երեսիս վրայ: «Այժմ ես սիրահարուած եմ, ասացի ես աչքերս տրորելով և շուրջս նայելով:—Շատ լաւ. տեսնենք հիմա ի՞նչ պիտի դուրս գայ սրանից: Թէ նա ով է՝ այս գիշեր ես կ'իմանամ: Եթէ նա իսկապէս հաքիմ բաշու ընտանիքից է, ես լաւ միջոց կ'ունենամ նրա տունը քանդելու և սովորեցնելու նրան թէ ինչպէս հսկողութիւն պիտի անել իր ստացուածքի վրայ: Նրա՝ այդ սիրուն աղջկայ հետ ամուսնանալու խնդիրը պիտի միանգամայն հանեմ գլխիցս, որովհետեւ ո՞վ աղջիկ կը տայ ինձ, ինձ, որ մի զոյգ վարտիք գնելու փող էլ չունեմ: Է՛, Ալլահը մեծ է.

ես առայժմ կը զբաղուեմ իմ սիրաբանութեամբ, մինչև տեսնենք՝ վերջն ինչպէս կը լինի»:

Եւ բարձրացայ տեղիցս և սկսեցի հագնուել, բայց անշուշտ այս անգամ աւելի խնամքով, քան եղել էր իմ սովորութիւնը: Եւ սանրեցի մազերս կրկին և կրկին անգամ, գօտիս աւելի կանոնաւոր կերպով կապեցի և գլխարկս սովորականից աւելի թեք դրի: Կտրից իջնելով և տանից դուրս գնալով՝ ես գնացի բաղնիք, որտեղ այդ առաւօտը ես անցկացրի երգելով: Բաղնիքից դուրս գալով՝ ամբողջ օրը շրջեցի փողոցներում, անհամբեր սպասելով գիշերուան այն ժամին, երբ պիտի տեսնէի իմ սիրած Զինաբին:

Օրն անցաւ, գիշերը վրայ հասաւ, լուսինը բարձրացաւ, և ահա ես կտրի վրայ էի կարճ պատի մօտ կանգնած: Սիրտըս բաբախում էր, անհամբեր սպասում էի նրան, բայց նա չերեաց: Եւ երկու անգամ հազացի, բայց ոչ մի պատասխան չեկաւ: Միայն մի ձայն, որ շարունակ լսում էի, հաբիւմ բաշու կնոջ ձայնն էր: Նա սաստիկ բարկացած խօսում էր մէկի հետ և կարծես թէ նա յարձակւում էր մէկի վրայ, ծեծում, ջարդում էր մէկին: Յետոյ լսեցի նրան ասելիս.

— Դու ինձ հետ գործի՞ մասին ես խօսում, սատանի աղջիկ, ո՞վ հրամայեց քեզ բաղնիք գնալ, ի՞նչ գործ ունէիր գերեզմանոցում, հը: Դու կարծում ես թէ ես եմ քո գերուհին և դու իմ խանութն ես, և ինչ որ ուզես ազատ ես անելու: Ինչո՞ւ գործող չես վերջացրել: Դու ոչ պիտի ուտես և ոչ խմես, մինչև գործը վերջացնես: Դէ, կորիր, սատանի զաւակ, կորիր, գնա գործիդ գլուխը, և եթէ առանց գործը վերջացնելու գաս, վալ-ւան, ըիլլան, այնքան կը ծեծեմ քեզ, որ բոլոր եղունգներդ թափուեն:

Մի-երկու րոպէ դեռ չէր անցել որ իմ չքնաղ սիրուհին երևաց կտրի վրայ:

«Օ, ի՞նչ զարմանալի բան է սէրը, մտածեցի ես, ինչպէ՞ս է նա նրբացնում մարդու միտքը»:

Նա տեսաւ ինձ, բայց ոչ մի ուշադրութիւն չդարձրեց վրաս, մինչև որ կանանոցում հաբիւմ բաշու կնոջ բարձրացրած փոթորիկը դադարեց: Եւ երբ էլ ձայն-ձուն չկար, նա մօտեցաւ ինձ և ես՝ իրեն: Ո՞վ որ գիտէ թէ ի՞նչ է սէրը, նա միայն կարող է երևակայել մեր երկուսիս դրութիւնը, որովհետեւ ես չեմ կարող բացատրել: Մի քանի րոպէ գրկախառնուելուց յետոյ նա յայտնեց ինձ որ ինքը մի քիւրդ ցեղապետի աղջիկ է որ մանկութեան ժամանակ իր ծնողների և նրանց հօտերի

հետ միասին գերի էր տարուել և դիպուկածով ընկել Միրզա Ահմադի ճանկը:

—Ա՛խ, հառաչեց նա, դու լսեցի՞ր թէ այդ անհաւատ կի-
նը ինչ անուաներ տուեց ինձ: Նա միշտ այդպէս է վարւում
ինձ հետ: Ես նրա մօտ շնից էլ պակաս եմ համարւում: Ամեն
մարդ ծաղրում է ինձ, ոչ ոք չէ կարեկցում ինձ, սիրտս մա-
շուել է, թոքերս հալուել են: Ինչո՞ւ սատանի դաւակ պիտի
կոչուեմ ես, ինչու դեռ ձագ պիտի համարուեմ ես, ես՝ որ մի
քրդունի եմ, եղիդի եմ: Ծիշտ է, մենք վախենում ենք դէից,
և ո՞վ է որ չէ վախենում. բայց այդ չէ. նշանակում, որ ես դեռ
կամ սատանի ձագ եմ: Ա՛խ, ա՛խ, եթէ նա մի անգամ ճանկս
կ'ընկնի մեր լեռներում, ես ցոյց կը տամ նրան թէ մի քրդունի
ինչ կարող է անել:

Ես աշխատեցի հանգստացնել նրան. խրատեցի նրան
զսպել իր զայրոյթը և համբերութեամբ սպասել մինչև առիթ
ներկայանար հաքիմ բաշու կնոջից վրէժ լուծելու: Նա յայտնեց
ինձ որ Միրզա Ահմադը ամուսնացել է մի կնոջ հետ, որ
շատ ստոր ընտանիքից է և այնքան վատ բնաւորութիւն ունի,
որ վերջերս նրա աչքից ընկել է: Նա յայտնեց նաև, որ հա-
քիմ բաշին առանձին ուշադրութիւն է դարձնում իրան վրայ, և
նրա կիներ նկատելով այդ՝ նախանձում, կատաղում է, շարունակ
տանջում է իրան:

Մինչդեռ իմ սիրուն Զինարը խօսում էր, ես կատաղում
էի նրա խանութի վրայ և ուզում է ցած թռչել կտրից, մըտ-
նել նրա սենեակը և տեղն ու տեղը խեղդել նրան:

—Մենք հինգ աղախիններ ենք կանանցում, ասաց Զի-
նարը. մէկը վրացուհի Շիրինն է, մէկը Նուր-է-Ջէհանն է, մէկը
մի եթովպացուհի է, մէկը Ֆաթմէն է, և մէկն էլ պառաւ Լէյ-
լան է: Ես խանութի նաժիշտն եմ. իմ պաշտօնն է նրա հա-
մար զայլան պատրաստել, սուրճ բերել, կերակուր բերել, նրա
հետ բաղնիք գնալ, նրա շորերն հանել ու հագցնել, նրա հա-
մար ծխախոտի տերև չորացնել, ծեծել ու մաղել և միշտ նրա
մօտ լինել: Վրացուհի Շիրինը սանդուղտարի պաշտօն ունի:
Նա պահում է աղիս և խանութիս զգեստները: Նրա խնամքին
է յանձնուած տան կահ-կարասիքը. նա վերահսկողութիւն պի-
տի անի մթերանոցի վրայ, մի խօսքով տանը բոլոր բաների
վրայ:

Նուր-է-Ջէհանը ծառայում է իբրև ֆարրաշ, նա մաք-
րում է սենեակները, փռում է կարպետները, օգնում է խոհա-
բարին և պատգամներ է բերում, տանում:

Քրակով պառաւ Լէյլային, նա մի տեսակ վերակացուհի

է կանանոցի ջահիլների վրայ: Նա պատգամներ է տանում մեր հարեմից մի ուրիշ հարեմ: Նա կատարում է նաև լրտեսի դեր հաքիմ աղայի գործերի և շարժումների վրայ:

«Այս րոպէիս ես ու Շիրինը խիստ լարուած ենք միմիանց դէմ, որովհետեւ մի քանի շաբաթ առաջ նա մի դէրվիշից մի թալիսման առաւ խանումի համար, և խանումը մի գեղեցիկ բաճկոնակ ընծայեց նրան: Ես նախանձեցի նրան. ես էլ այն դէրվիշից մի թալիսման առի և հէնց այն օրը որ նրան կապեցի թևիցս, ես քեզ տեսայ կտրի վրայ: Ես ու Շիրինը շուն ու կատու ենք միմիանց հետ: Առայժմ ես շատ մտերիմ եմ Նուր-է-Ջէհանի հետ: Երկուսս էլ միշտ դաւադրութիւններ ենք անում նրան տապալելու համար:

«Բանի օր առաջ շահի հարեմից մի քիչ քաղցրաւենիք էր ուղարկուել մեր խանումի համար: Նա մի քիչ կերաւ ու մնացածը պահեց: Մինչըրը մեծ մասը կերան, բայց մեր խանումին հաւատացրինք որ Շիրինն է կերել: Սանումը բարկանալով՝ ֆալախկայի ենթարկեց նրա ոտները: Գիտես ո՞վ ճիպտունք խփեց նրա ոտներին—Նուր-է-Ջէհանը:

«Մի անգամ ես ինքս կոտրեցի խանումի շատ սիրած ջուր խմելու գաւաթը, բայց յանցանքը կրկին Շիրինի վրայ գցեցինք: Ես լաւ գիտեմ որ նա էլ ինձ դէմ է դաւադրութիւններ անում. բայց ես շատ զգոյշ եմ: Նրա ձեռքից անցած ոչ մի բան չեմ ուտում, որովհետեւ վախենում եմ որ նա թունաւորած լինի: Մենք դեռ միայն մէկ անգամ ենք կոռել միմիանց հետ: Նա մի անգամ սաստիկ կատաղացրեց ինձ գետնին թքելով և ասելով՝ «նահլէթ բառ շէյթան» (անէծք սատանային), որ դու գիտես մեծ վիրաւորանք է եղիդիններին: Ես յարձակուեցի նրա վրայ և դուրս տուի նրա մազերը և դեռ չպիտի բաց թողնէի նրան, եթէ պառաւ Լէյլան չմիջամտէր»:

Ձինաբը այս և այսպիսի պատմութիւններով զրադեցրեց ինձ, մինչև որ յանկարծ լսեցինք մոէզլինի ձայնը, որ աղօթքի էր կոչում հաւատացեալներին: Մենք ստիպուեցինք բաժանուել միմիանցից՝ խոստանալով յաճախ տեսնուել: Մենք պայմանաւորուեցինք որ երբ Ձինաբը պատահութիւն ունենար ինձ տեսնելու, նա իր քօղը կը կախէր հարեմի ծառերի մէկի ճիւղի վրայ, և ես այդ նշանաբանը տեսնելով՝ կը սպասէի նրան կտրի վրայ. իսկ եթէ ցերեկն այդ նշանը չերևար ծառի վրայ, ես պիտի իմանայի որ այդ գիշեր հնարաւորութիւն չկար միմիանց տեսնելու:

ԳԼ. ԻԵ.

Հաջի Բաբան եւ Զինարը կրկին տեսնում են։—Նրանք շատ երջանիկ են։—Հաջին երգում է։

Միւս երեկոն ես բարձրացայ կտուրը, յուսալով սիրուհուս քողը ծառի վրայ տեսնել, բայց իզո՛ւր։ Յուսախաբ նըստեցի ու մտածեցի իմ դրութեան վրայ որ մերթ յուսահատական էր, մերթ քաջալերիչ։ Ո՛չ մի ձայն չէր լսում կանանոցից։ Մութն ընկաւ, և ամեն ձայն լռեց քաղաքում։

«Այս ի՞նչպէս է որ այս երեկոյ ոչ մի ձայն չէ լսում այստեղ, մտածեցի ես։ Եթէ նրանք բաղնիք են գնացել, չէին կարող մինչև հիմայ այնտեղ մնալ, որովհետեւ կանանց համար բաղնիքը բաց է միայն առաւօտները։ Ես կարծում եմ որ նըրանցից մի բարեկամ հիւանդ է, և նրանք գնացել են այցելութեան, կամ մեռել է, գնացել են թաղելու, կամ թէ չէ հաքիւմ բաշու ոտներն ֆալախկային են կապել այսօր»։

Մինչդեռ այսպէս մտածում էի, յանկարծ հաքիւմ բաշու տան դրան բացուելու ձայնը լսեցի, և յետոյ մի քանի կանանց ձայներ, որոնց մէջ պարզ յայտնւում էր խանութի ձայնը։ Մի քանի լապտերների լուսով, որ բակի այս ու այն կողմն էին տարւում, ես տեսայ մի քանի կանայք, որոնք վերցնում էին իրանց չարսաւները. նրանց մէջ էր իմ սիրուն Զինաբը։

Միրտս սկսեց բաբախել։ Նա կը գայ ինձ տեսնելու, մրտածեցի ես, և յիրաւի, կէս ժամից յետոյ, նա գողի պէս, սուսուկուս յանկարծ կանգնեց մօտս և ասաց.

—Ես եկել եմ միայն քեզ յայտնելու, որ հանգամանքներից ստիպուած՝ դեռ մի քանի օր չեմ կարող տեսնել քեզ։ Խանութիս քոյրը որ Շահի կանանցից մէկն է, երեկ յանկարծ հիւանդացաւ, և խանութիս՝ ետեից ուղարկեցին որ գնար և խնամք տանէր նրան. բայց հիւանդը մի քանի ժամում մեռաւ։ Քննութիւնից իմացուել է, որ նրա նախանձորդների մէկը թունաւորել է նրան։ Խանութս մեզ բոլորին էլ տալու իր հետ որպէսզի մենք էլ մասնակցենք լաց ու գոռոցով, և էլ շունչ չէ մնացել մեր վրայ։ Խանութս հօ իր շորերը պատառտեւ է։ Յուղարկաւորութիւնը վաղը կը լինի, և մենք պարտաւոր ենք առաւօտը շատ շուտ հաւաքուել հանգուցեալի շորջը և վերսկսել մեր սովորական լացն ու ողբը, որի համար իւրաքանչիւրիս մի սև թաշկինակ և մի քիչ էլ քաղցրաւենիք կը տրուի։ Վերջապէս ես հիմայ պիտի գնամ, սակայն կը ջանամ

վաղը երեկոյեան հանդիպել քեզ. միայն դու չմոռանաս նշանաբանը:

Եւ նա անմիջապէս գնաց, թողնելով ինձ քաղցր տպաւորութեան տակ:

Միւս առաւօտը երբ աչքերս բացի և նայեցի բակի ծառին, ո՛հ, ի՜նչ ուրախութիւն, Զինարի քօղը այնտեղ էր: Բաւական կ'անգնած էր ինքը որ ինձ տեսնելուն պէս նշան արեց ցած գնալ իր մօտ: Առանց դանդաղելու ես իջայ աստիճաններովը և մի րոպէ չանցած՝ ես հարեմի կենտրոնումն էի:

Մի րոպէ ես սարսափեցի երբ մտածեցի որ ես մի տեղում էի, որտեղ ոչ մի տղամարդ չէր համարձակուիլ ոտք դնել. բայց Զինարի դիւթիչ ժպիտները ինձ մոռացնել տուին ամեն վախ ու մտածմունք:

— Ե՛կ, հաջի, ասաց նա, ինչո՞ւ ես վախենում, ո՛չ ոք չկայ այստեղ. միայն ես եմ, ես, քո Զինարը, և եթէ բախտ ունենք, այսօր երջանկութեան մէջ կը լինենք այստեղ:

— Դու ի՜նչ հրաշքով ես աշողացրել այս բանը, հարցրի ես. ի՞նչու ե՛ս խանութը, ի՞նչու ես միւսները, հաքիմ բաշի՛ն որտեղ է, նա հօ այստեղ կը լինի, և ես ի՜նչպէս պիտի ազատուեմ նրանից:

— Մի՛ վախենար, ասաց նա, ես պի՛նդ փակել եմ տան դռները, և եթէ մէկը գայ, դու բաւական ժամանակ կ'ունենաս փախչելու, մինչև ես դուռը բանամ: Բայց դու բոլորովին հանգիստ եղի՛ր, ոչինչ վախ չկայ, որովհետեւ բոլորն էլ գնացել են յուղարկաւորութեանը ներկայ լինելու: Միքա Ահմադին էլ խանութն այնպէս հեռացրել է այստեղից, որ այսօր նա չի համարձակուիլ մօտենալ իր տանը: Իմ նախանձորդ Շիրինը խանութիս հասկացրեց որ պառաւ Լէյլան շատ սքանչելի լացկանութիւն կարող է անել թաղման հանդէսներում, որովհետեւ նա մանկութիւնից սովորել է այդ արհեստը, և համոզեց նրան, որ փոխանակ ինձ տանելու որ մի քրդուհի եմ և անծանօթ պարսիկների սովորութիւններին, պառաւ Լէյլային տանի: Շիրինն իհարկէ, այս հնարը գործ դրեց ինձ սև թաշկինակից և քաղցըրաւենիքից զրկելու նպատակով: Մի ժամ առաջ, երբ բոլորն էլ գնում էին, ես ինձ շատ նեղացած ձևացրի թէ ինչո՞ւ պառաւ Լէյլան ինձանից աւելի գերադաս պիտի համարուի, և թէ ինչո՞ւ բոլորը պիտի գնան և ես տանը մնեալ մնամ: Փառք Ալլահին որ մնեալ մնացի: Ահաւասիկ ես ու դու այստեղ ենք, տեսնենք ի՜նչպէս ենք անցկացնելու այսօր:

Յետոյ նա գնաց ինձ համար ճաշ պատրաստելու: Ես էլ սկսեցի մտնել հարեմի սենեակները: Ամենից առաջ ես մտայ

խանութի սենեակը որի մի պատուհանը նայում էր մի գեղեցիկ պարտիզի վրայ: Այս սենեակի մէջ անկիւնում փողած էր մի հաստ գորգ երկուտակ ծալուած, մի փափուկ դռշակ նրա վրայ, և մի հատ կլոր բարձ որի երկու ծայրերը զարդարուած էին գեղեցիկ ծոպերով, դրուած էր դռշակի վերի կողմում: Բարձի մօտ դրուած էր մի հայելի և մի արկղ, որի մէջ կար սնդոյ՝ աչքերի համար, մի փոքրիկ տփով չինական կարմիր ներկ, մի դոյզ բազպաններ որոնց հետ կապուած էին մի քանի թալիսմաններ, մի թուղովի (ճակատի զարդ), մի գրչահատ, մի մկրատ և մի քանի ուրիշ մանր-մունր բաներ: Սրանց մօտ դրուած էր մի թառ և մի թմբուկ: Նրա անկողինը մի կապտագոյն սաւանի մէջ փաթաթուած՝ դրուած էր մի ուրիշ անկիւնում:

Մի քանի առանց շրջանակի պատկերներ կախուած էին պատերից և պատերի մէջ փորուած դռնակների մէջ շարուած էին զանազան բլւրեղեայ անօթներ և այլն: Մի ուրիշ անկիւնում էլ մի քանի շիշ լաւ Շիրազի գինի կար: Շշերի մէկը կիսատ էր. կարծես թէ մէկը հէնց մի-երկու ժամ առաջ խմել էր կէսը: Երևի խանութը խմել էր մի քանի բաժակ, որպէսզի լաւ ոգևորուէր և կարողանար լաւ լացկանութիւն անել իր քրոջ թաղման հանգիստով:

«Ինչպէս երևում է, մտածեցի ես, Հազրէթէ Մոհամէդը այս տան մէջ շատ չէ յարգւում: Այսպէս է, մարդկանց արտաքինը շատ անգամ սուրբ տպաւորութիւն է թողնում, բայց ներքինը՝ Ալլահն լաւ գիտէ թէ ինչ է: Մեր հաքիմ բաշին որ ինքն իրան մի բարեպաշտ մուսուլման է ցոյց տալիս, ծածուկ այնքան գինի է խմում որքան շարբաթ և պաղ ջուր»:

Վերջապէս, մինչև միւս սենեակներն էլ տեսայ, Ձինարը արդէն պատրաստել էր ճաշը: Ծաշելու համար մինք մտանք խանութի սենեակը և կողառկող նստեցինք փափուկ դռշակի վրայ: Մեր ճաշը բաղկացած էր մի մեծ պնակ ձեան պէս սպիտակ փլաւից, խորովածից, մի հատ Սպահանի սխիից, տանձից, գեղձից, ձուածեղից, պանրից, սոխից, մածունից, երկու տեսակ շարբաթից, քաղցրաւենիքից և մեղրից:

— Մի րես մօրդ արևը, Ձինար, աստ տեսնեմ որտեղից այսպէս շուտ բերիր ու պատրաստեցիր այս ամենը, հարցրի ես: Այս մի ճաշ է, որ միայն Շահն է կարող ուտել:

— Այդ մասին գլուխդ մի ցաւացնիլ, պատասխանեց նա. դու սկսիր ուտել: խանութն անցեալ գիշեր հրամայեց պատրաստել այս բոլորը այս առաւօտեան համար, սակայն երկրորդ մտածողութեամբ՝ աւելի յարմար տեսաւ իր հանդուցեալ

քրոջ տնում կերակրուել։ Ուրեմն ամեն բան արդէն պատրաստ էր, ես շատ բան չեմ արել։ Դէ, սկսենք անուշ անել ու քէֆ անել։

Մենք կերանք որքան կարողացանք և շատ քիչ բան թողեցինք մեզանից յետոյ ուտողների համար։ Լուսնալույ մեր ձեռքերը, գինին առաջ քաշեցինք և անարգելով Մոհամէդի պատուիրանը, մի-մի բաժակ խմեցինք՝ շնորհաւորելով միմիանց աշխարհիս մէջ ամենաերջանիկ արարածները լինելնուս առթիւ։

Գինին ախճան ոգևորեց ինձ, որ վերցնելով մօտս դրողած թառը, անհոգութեամբ սկսեցի զարկել թելերին երգելով նրա հետ Հաֆէզից մի կտոր, որ ես սովորել էի իմ մանկութիւնից։

Զինարը յափշտակուեց։ Նա երգիս մէջ բովանդակուած խօսքերից աւելի լաւը դեռ չէր լսել իր կեանքում։ Մենք մոռացել էինք որ երկուսս էլ դժբախտ արարածներ էինք—նա մի գերուհի, իսկ ես ամեն բանից զրկուած մի մարդ։ Մենք մի բոպէ թոյլ տուինք մեզ կարծելու որ մեզ շրջապատող բոլոր բաները մեր սեպհականութիւնն են և թէ գինին ու սէրը յաւիտենական են։

Ես երգեցի մի քանի ուրիշ երգեր և խմեցինք դարձեալ մի քանի բաժակներ։ Վերջացաւ մի շիշ գինին, վերջացան իմ երգերը։ Բայց դեռ ժամանակ շատ կար և մենք սիրտ չէինք կտրում բաժանուել միմիանցից։

—Զինաբ, ասացի ես, դու ինձ խոստացել ես քո կեանքի պատմութիւնն անել։ Այժմ խնդրում եմ որ խոստումդ կատարես, որովհետեւ սրանից աւելի մի յարմար ժամանակ էլ երբ կը լինի։

Նա ընդունեց կատարել իր խոստումը և սկսեց իր պատմութիւնը այսպէս։

ԳԼ. ԻԳ.

Զինաբի պատմութիւնը։

«Ես մի քիւրդ ցեղապետի աղջիկ եմ։ Հայրս ամբողջ Գիւրդիստանում յայտնի է Օղուս Աղա անունով, բայց թէ մայրս ո՞վ էր, այդ ես չգիտեմ։ Գիտեմ որ մի կերպով ես ապրել ու մեծացել եմ։ Մանկութեանս օրերում միակ բարեկամն որ ես ունէի, մի ձիու քուռակ էր, որին հայրս սիրում ու խնամք էր տանում որպէս իր ընտանիքի մի անդամի։ Նա ծը-

նուեի էր հէնց նոյն վրանի մէջ, որտեղ ապրում էին հօրս կի-
ները: Նրա մայրը որ զուտ արաբական արիւնից էր, ապրում
էր մեր մէջ ձիշդ որպէս մեր գերդաստանի անդամ: Ճիշտն ա-
սած, նա աւելի էր խնամատարուում քան հօրս կիները: Վրան-
ների մէջ ամենատաք տեղը նրան էր տրուում: Փափուկ թաղիք-
ներով միշտ ծածկուած էին նրան: Մեր ճանապարհորդութիւն-
ների ժամանակ մենք ամենից շատ նրան էինք հոգ տանում: Երբ
որ նա՝ մայրը մեռաւ, մեր ամբողջ բանակը սգի մէջ ընկաւ:

«Բուռակը մեծացաւ և այսօր ամբողջ Բիւրդիստանի
փառքն ու պարծանքն է, բայց երանի՜ թէ հայրս այդքան չը-
սիրէր այդ կենդանուն: Գոնէ ես այժմ մի ազատ կին կը լի-
նէի ինձ համար... Ա՛խ, մեր ընտանեկան կեանքի բոլոր ձա-
խորդութիւնների պատճառը այդ քուռակի մայրն էր, ինչպէս
յետոյ կը պատմեմ քեզ: Գու նախ պիտի իմանաս, որ քիւրդերը
թէպէտ իրանց ոչ մի իշխանութեան հպատակ չեն համարում,
այնուամենայնիւ մեր նախահայրերը՝ ինչպէս և իմ հայրը, ա-
րածացնում էին իրանց հօտերը և կանգնեցնում էին իրանց
վրանները Բիւրդիստանի լեռների ան մասներում, որ պատ-
կանում են տաճիկներին, և որ գտնւում են Բաղդատի փաշա-
յի իշխանութեան ներքոյ: Երբ որ այդ փաշան առիթ էր ու-
նենում կռուելու ապստամբների կամ թշնամիների դէմ, նա
միշտ դիմում էր մեզ, խնդրելով մեզանից՝ ձիեր տալ իրան
և օգնել նրան մարդիկներով: Հայրս իր քաջութեամբ, ու-
ժով և ձիավարութեամբ շատ սիրելի էր փաշային և այդպի-
սի դէպքերում նա ամենից առաջ հօրս օգնութեանն էր դի-
մում:

«Վահաբիները մի անգամ անցան Բաղդատի սահմանազը-
լուխը, և սպառնում էին տիրել այդ քաղաքը: Փաշան ստի-
պուեց քիւրդերի օգնութեանը դիմել: Բիւրդերն օգնեցին նրան,
և նա բազմաթիւ զօրքով թշնամու առաջ գնաց: Գիշերային
յարձակման ժամանակ, հայրս սպանեց վահաբիների հրամանա-
տար արաբ Շէյխի որդուն և վերցնելով նրա զէնքերն ու մա-
տակ ձին՝ վերադարձաւ իր բանակը: Հայրս տեսնելով, թէ այդ
մատակը ի՞նչ մեծ դանձ էր իրան համար, և մտածելով նրան միշտ
հեռու պահել տաճիկ փաշայի աչքից, պատուիրեց իր մարդկանց
որ նրան թաղնուած պահեն և խնամք տանեն հէնց իր կանանց
վրանում: Սակայն շուտով յայտնուեց որ հայրս սպանել էր
Շէյխի որդուն և սեփականացրել նրա ձին: Պատերազմը դա-
դարելուց քիչ յետոյ, երբ վահաբիները վերադարձել էին ի-
րանց անապատը և քիւրդերն էլ իրանց լեռները, մի առաւօտ
փաշայի պաշտօնեաների մէկը, որ կոչւում էր միրախոռ (ա-

խոռապետ), այցելեց մեզ: Նրա հետ կային տասը լաւ դինուած ձիաւորներ: Դեռ այս մարդիկն մեր բանակը չհասած՝ հայրս իմացաւ թէ նրանք ուղքեր էին, իսկոյն հրամայեց իր մեծ որդուն հեծնել մատակը և գնալ, պահուել մի ձորի մէջ: Մեր բանակում իսկոյն պատրաստութիւններ տեսնուեցին նրանց հիւրասիրելու: Նրանց ձիերը տարուեցին արօտներն արածացընելու, նրանք հրաւիրուեցին տղամարդկանց վրանը, որտեղ հիւրասիրուեցին սուրճով, չիբուխով, փլաւով և գառան խորովածով: Մենք կանայքս գաղտագողի նայում էինք նրանց վրանի մէջ և հետաքրքրուում էինք լսելու թէ նրանք ինչ են խօսում:

— Բարձր էք եկել, և ձեզ հետ երջանկութիւն էք բերել, ասաց հայրս միրախոռն:

— Դժբախտաբար ոչ, պատասխանեց միրախոռն: Մեր տէրը, փաշան ողջունում է ձեզ. նա սիրում է ձեզ, և ասում է որ դուք իր ամենալաւ բարեկամներից մէկն էք: Դուք բարի մարդ էք. բոլոր քիւրդերն էլ լաւ են. ձեր բարեկամները մեր բարեկամներն են, և ձեր թշնամիները՝ մեր թշնամիները:

— Ես փաշայի ստրուկն եմ, պատասխանեց հայրս: Փառք Ալլահին, մենք խաղաղութեամբ ապրում ենք փաշայի հովանաւորութեան ներքոյ, և մեր գլխարկները թեք ենք դնում առանց վախենալու որեւէ մէկից. Ալլահն առատութիւն պարգևէ նրան:

— Օղոտ աղան, ասաց միրախոռն. ես հիմայ պիտի յայտնեմ ձեզ թէ մենք ինչ նպատակով ենք եկել այստեղ: Վահաբիները—անէծք նրանց մօրուքներին—մի պատգամաւորութիւն են ուղարկել մեր պետին, պահանջելու նրանից այն մատակը՝ որ իրանց Շէյխի որդին հեծել էր կռուի ժամանակ: Նրանք ասում են, որ այդ մատակը զուտ արարական ծագում ունի և թէ նա այն մատակի սերունդից է, որ հազրէթէ Մոհամէդը հեծել էր Մէդինայից փախչելու ժամանակ: Արդ, բոլոր աշխարհը գիտէ, որ դժբ էք այն տղամարդը, որ ըստ պանել է Շէյխի որդուն և տարել նրա ձին: Վահաբիներն առաջարկել են մեր փաշային այդ մատակը ետ ստանալու համար այնքան ոսկի տալ նրան, մինչև նա ասի «էլ բաւական է»: Եւ որովհետեւ այդ խնդիրը կապ ունի կառավարական գործերի հետ, ուստի նա՝ փաշան մեզ ուղարկել է այստեղ խնդրելու ձեզանից որ մատակը յանձնէք մեզ: Ահա այս է իմ բերած պատգամը:

— Վալլահ, ըէլլահ, երդում եմ այն, ազով որ ես ուստում եմ, ասաց հայրս, երդում եմ ձեր հոգով և երկնքի աստը-